

ERDÉLYI MÚZEUM

XI. kötet.

1894.

VI. füzet.

Székelyek-e a móczok?

(Második és befejező közlemény.)

II.

Általában az a nézet uralkodik, hogy a topánfalvi havasok móczai eloláhosodott székelyek. Az utazók is kifejezést adnak leírásaikban ebbeli nézetüknek. Egynémelyike tudni véli, hogy az ide telepített egykori székelyek az ev. ref. egyházhoz tartoztak, s hogy az albáki templom hiujában most is látható a rézkakas, a mely egykor a torony csúcsán díszelgett. A móczok háztájában, ruházatában, testalkatában van valami, a mi a székelyre emlékeztet.

Hunfalvi János¹⁾ szerint az erdélyi nemzeti fejedelmek székely néppel telepítették be a havasokat, hogy a nagy terjedelmű kincstári erdőségekben a faiparnak lendületet adjanak. Körülbelül 20—30 ezer székely telepítvényest emlegetnek. Hunfalvi azonban nem tudja sem a fejedelmet megnevezni, a ki ezt a telepítést végrehajtotta, sem az időt meghatározni, a melyben a telepítések megtörténtek volna, annál kevésbé nyújt felvilágosítást a telepítések arányairól. Erre vonatkozólag történeti adataira nem akadtam. Történetíróink feladata tisztázni a kérdést: tényleg történt-e telepítés, mikor és mily arányokban?

A kérdést már érintettem egyszer ebben a folyóiratban.²⁾ Megmondottam, hogy egyes kisebb székely telepítés nincs kizárva, de fel nem tehető, hogy a mai móczok eloláhosodott székelyek volnának, jelesen annak a 20—30 ezer székely telepítvényesnek a maradványai, a kikről minduntalan hallhatunk és olvashatunk. Erre nézve kézzel fogható bizonyítékokat hozhatunk fel.

¹⁾ Magyar birodalom földrajza, Budapest 1886, 687 l.

²⁾ Erdélyi Múzeum-Egylet 1887-ki kiadványok: *A móczok*, 79—115, 299—330 lapokon.

Mindenekelőtt legyünk tisztában a mőczok földével. Hunfalvi szerint a mőczok földje az Aranyos völgyében Offenbányával kezdődik, Topánfalván át a Gaináig s onnan délkeleti irányban Abrudbányán és Zalatnán át az Ompoly völgyön lefelé Ompolyiczaig terjed. ¹⁾ Bergner Rudolf német utazó szintén ezt a földet állítja a mőczok földének. Ez a feltevés azonban nem áll. A mőczok földje az Aranyos völgyében fennebb, Bisztrával kezdődik és Topánfalva, Csertés, Alsó- és Felső-Vidra, Albák, Szkerisóra, Szekátura, Kerpenyes, Szohodol, Bucsum, Nyágra, Ponorel községek területére szorítkozik, a lakosság száma az utolsó népszámlálás adatai szerint körülbelül ötvenezer, központjuk Topánfalva.

A mőczokon kívül nyelvi és ruházati eltéréseket mutatnak a *mokánok*, a *bányászok* és a *kőrösiek*; ezek együtt alkotják itt a havasok lakosságát. A mőczok rendszerint faipart űznek. Különbeféle faedényeket, zsendelyt készítenek; épület-fákat bárdolnak, abroncsozással és tutajozással foglalkoznak. A *mokánok*, bár köztük is vannak ügyes fa- és vasmunkások is, inkább csekély földjüket művelik, állattenyésztéssel foglalkoznak. Aratás idején leereszkednek a völgyekbe, ellepik a volt Aranyosszéket, a bihari, békési részeket; aratnak, csépelnek s ez által télire a szükségeltető gabonaneműeket megszerzik. A *bányászok* a bányász helységekből tisztán bányászattal foglalkoznak, míg a *kőrösiek* részben elütő viselettel különféle ipart űznek, kereskednek; földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoznak.

A Torda-Aranyos, Alsó-Fehér, Hunyad s részben Aradvármegye területéhez tartozó havasi lakosság tehát nem mind mőcz. A tulajdonképpeni mőczok lakhelye csak a fennebb említett községekre terjed ki.

A mőczokat másként *țopi* ²⁾ (czop)-nak is gúnyolják. A mőcz

¹⁾ Már említett munkájának 687. lapján.

²⁾ A *moț* (mőcz) szót sokan a *mons*-ból származtatják. A román akadémia szótárában is (Laurian-Massim: Dicționarul limbii române 942 l.) a román nyelvi elemek közé van sorolva, holott a szláv szócsaládból való. A magyar matola, motring vagy matring szintén ide tartozik. (Lásd: Cihac: Dict. d'etymologie daco-romane, éléments slaves, 189 l.)

A *țop* a német Zopf. A németek mondták: Zopfiger Kerl, Zopfiger Walach. Frânc és Candrea: Rom. din munții apuseni 65 l. V. ö. a szláv cop-pal.

szó cirrust, hajfürtöt jelent; *mořochină* (Haarbüschel) a népnyelvben szintén előfordúl. Nem csak a havasi lakosra alkalmazza a román nép e szót, hanem a búbos szárnyasokra is, így mondja *găină mořată* (búbos tyúk), *pasere mořată* (búbos madár). Az elnevezés a havasi lakosság hajviseletéből ered.

Honnan vehette ez a nép a nevét? Vajjon magával hozta-e, vagy itt kapta a hazában? Abban a véleményben vagyok, hogy ez a lakosság a mócz nevet magával hozta. A magyar államnak románságát, a topánfalvit kivéve, egy vidéken sem nevezik így; sem Romániában, sem Bukovinában, sem Beszarabiában nem hívják e néven a hegyi lakosságot. Azonban ráakadunk a szóra Macedóniában. Bolintinean Demeter¹⁾ balkáni útazásaiban felemlíti, hogy a macedóniai románság hat nemzetségre oszlik; negyedik nemzetséggül megnevezi a *móczokat* (mořinii), a kiknek nagy része Thessaliában lakik, földműveléssel és különféle mesterséggel foglalkozik. Igen derék, ép és munkás faj, a többi románság bizonyos büszkeséggel tekint reá. A hat nemzetség közül a *moskopolok* a legműveltebbek; e nemzetségből való a hazánkban is jól ismert *Sina*, *Mocioni*, *Ságuna*, a *Gojdu* család, és a kiváló két író: *Boiagi* és *Rosa*. Látható tehát, hogy a mócz szó nem jelent feltétlenül havasi lakost, mert a macedóniai móczok inkább a síkságot foglalták el, a havasi lakosságot ott a *gramusteánok* alkotják.

Hihetőleg a mi móczaink is ezen macedóniai móczok családjából szakadtak ki és így hozták magukkal a nevüket is.

Ezt az állítást bizonyítani is tudjuk — még pedig mindenek előtt a *nyelvvél*.

A román nyelvben a labialisokat (p, b, f, v, m.) s az *n* rhotacismusát illetőleg három dialectust különböztetünk meg:

1) *i* előtt a labialis változatlan, az *n* két hangzó között nem megy át *r*-be. Lesz tehát *piept*, *bună*.

2) a labialis *i* előtt értékben változik; az *n* hangzók között gyakran *r*-ré lesz.

Igy vin: *ghin*, *jin*; a latin venenum: *viriz*, = *virir*.

3) a labialis változatlan, az *n* pedig *r*-be megy át, *piet*; *bună* = *bură*.²⁾

¹⁾ *Bolintinean Demeter*: *Călătorii la români din Macedonia și muntele Atos*, București, 1863, 98. és következő lapokon.

²⁾ Nădejde J. *Ist. limb. și literaturii române*, 6. l.

Az első dialectus az úgynevezett *dunai*, a második a *maczedoniai*, a harmadik az *isztriai*. Ha már most a mőczok nyelvét vesszük szemügyre, úgy fogjuk tapasztalni, hogy ezen hangtani jelenségeket illetőleg az a második, a maczedoniai dialectushoz tartozik.

A magyarországi románságnál a rhotacismust csak éppen egy néhány szóban találjuk fel, pl.: a *mărunți* = a *mănunți*; *fereastă* = *feneastră*; *nimerui* = *nimezui*, *rărunchiu* = *rărunchiu* stb. Az élő nyelvben nálunk össze-vissza 15—20 szóra akadhatunk. A mőczok ebben a tekintetben kivételt képeznek; nyelvük ezelőtt néhány évtizeddel hemzsegett a rhotacizált szavaktól, a melyeknek gyűjteményét Frânc és Candrea össze is állította.¹⁾ Ma tényleg csak az öregek élnek e régi emlékkal, az ifjúság az iskolák hatása alatt azt egyáltalában mellőzi. A rhotacismus a régiségben nagy szerepet játszik; legrégebb nyelvemlékeinkben az *n* rhotacizálása általános. A *Psaltirea Scheiana* és a *Voroneczi Codex*²⁾ csak a szláv-ságból és a görögségből átvett néhány szóban mutat kivételt. A *mohácsi codex* (a XVI-ik száz végéről) szintén rhotacizál.

A mai nyelvben előforduló ezen jelenség s az a körülmény, hogy régi nyelvemlékeinkben az majdnem általános, arra a következtetésre vezet, hogy az *n* rhotacizálása a román nyelv alakulása idejében keletkezett a nyelvben s hogy az egykor az egész nép által használva volt. A rhotacismus a kivándorlóknál, különféle hatásoknál fogva gyengült, némelyek pedig fentartották azt. Annyi bizonyos, hogy a románság azt egykor közösen bírta, hogy ősi fészkeiben, mikor még egy tömegben volt, közösen használta is, s hogy csak az egyes tömeg kirajzása után tapasztalhatunk e tekintetben változást.

Hol lehetett vajjon a rhotacismus fészke? A rhotacismus, ám-bár a latin és a román nyelvekben szórványos esetekkel találkozunk, a jelen alakjában mindenesetre idegen hatás az oláhságban. Az albán nyelvben (tosk) ez a hangtani sajátság tényleg előfordul. Bár az albán nyelv számos szavában az *n* rhotacizálása elmarad, *Hasdeu* Bogdán mégis kénytelen beismerni, hogy a rhotacismus albán hatás.³⁾ A románság a nyelv alakulásakor egyszerre vehette

1) A fennebb idézett munka 85—90. lapjain.

2) Körülbélül a 15-ik száz végéről valók.

3) *Cuvinte din bătrâni* II. k. 16 l.

át az albánból az artikulussal, s a számnevek egyik sajátosságával. És ez a körülmény egy újabb bizonyíték a román nyelv és nép balkáni eredetűsége mellett. A rhotacismus félszke tehát Albánia, a románságra nézve Macedónia, innen mehetett szét Isztriába és a mostani móczokkal a topánfalvi havasok közé. A macedoniai lakosság nagy része, mint pásztor, nyájával egyik helyről a másikra vándorolt. A Kárpátok gerincein Bukovináig s a bihari havasokig eljöttek. Tényleg ezen havasok népe gyakran teleteti juhnyáját Dobruzsában. Az érintkezés az alsó-részekkel máig sem szűnt meg. A régi világban ez az érintkezés, tekintettel arra, hogy e nép pásztorkodásból is élt, még sűrűbb lehetett.

Innen van a labialisok érték-változása is.

Az utat, a melyet a Macedóniából kivándorló csapat megtett, a nyelv világításánál meg lehet jelölni. Ez a csapat mindenütt a Kárpátokon vándorolt s a moldovai részeken nagyon sok ideig tartózkodhatott. A macedoniai, moldovai és az abrudbányavidéki románság nyelvében megegyező hangtani jelenségek fordulnak elő. Legsajátosabb jelenséget mutat a *c* hang (e és i előtt magyar *cs*).

Ez a hang az említett három vidék nyelvében *ț*-(magyar *cz*)-be megy át, p. o. *cesenușă* = *țenușă*; *ficior* = *fițior*; éppen így a *g* (e, i előtt *zs*) *dz*-be: *ginere* = *dzinere*. De ezeken kívül még több összevágó példát hozhatnék fel, a mi arra vall, hogy a nyomok Macedóniából Moldován át vezetnek hazánk havasai közé.

Továbbá, ha a mócz nyelv szókincsét tekintjük, nagy különbséget mutat az erdélyi románság nyelvétől.

Fránc Teofil¹⁾ összeállítja a mócz vidék tájszavait, melyek között több van fentartva a macedoniai román nyelvből. Kétségtelen, hogy a móczok nyelvében sok a magyar elem. A móczok kereskedő, iparos nép lévén, a magyar városokat hetenként ma is rendesen felkeresik. A magyarsággal az érintkezés mindennapos. E mellett a bányavárosok magyarsága nem csekély hatással volt és van tényleg a román lakosság nyelvére. A kölcsönvételek azonban a közösleges magyar elemekre szorítkoznak, a melyekkel a román nyelvben Magyarországon mindenütt találkozunk. A székely nyelv sajátosságos szókincséből nem akadunk egyetlen szóra sem; a szé-

¹⁾ I. m. 97—107 l.

kely tájnyelvnek semmi nyoma sincs a mőczoknál. Ime felsorolok néhány kölesőnvételt a Fránc szótárából: *abărlău* (abárló), *aleş* (les), *aleu* (előpénz, foglaló), *cheş, cheşeu* (kesely), *comornic* (komornyik), *forgaşă* (forgás), *iosag* (jőszág), *iclejie* (eklezsia), *părlău* (pároló), *hotăr* (határ) stb. Ezek és a mőcznyelvben előforduló többi magyar elem, előfordúlnak a románságnál majdnem mindenütt, sőt a régiségben is gyakoriak.

A név és a nyelv tanúsága szerint a mostani mőczok tehát macedoniai eredetűek, a honnan a 15-ik század végén, a törökök európai előnyomúlása előtt szállingózhattak nagyobb csapatokban felfelé; elfoglalták Erdély nyugati havasait, megtartván nevüket, nyelvi sajátásaikat s ipari ügyességüket is. E nyelvben nincs meg a macedóni török hatás.

A mőczok tehát nem lehetnek székelyek. Kizárják ezt a feltevést mindenek előtt a helynevek, a melyek között alig egy magyar van. Ha a székelység alapította volna a havas községeit, az egyes község, vagy határnévben fenmaradt volna a székely nyom. A helységnevek szláv vagy román eredetűek.

Bistra, a szláv *bystra*, citus, limpidus, gyors, tiszta. Sok községet, patakot neveznek így. *Bistra* mellett foly a hasonnevű patak.

Câmpeni (Topánfalva), *câmp*, mező. Népmonda szerint egy *Topa* nevű gonosztevőtől nyerte volna magyar nevét, ki örökösök nélkül halván meg, javaiba *Câmpian* nevű egyén költözött, innen nevezték el a románok aztán *Câmpeni*-nek. Magyar neve szintén szláv: *topiti*, *cafacere*; a román *topi*, *topesc*, olvasztani. Hihetőleg olvasztóhely lehetett valamikor. Különben sok hasonló helynévvel találkozunk úgy nálunk, mint Romániában: *Topa*, *Topana*, *Topăneni*, *Tepeşti*, *Toplicza* stb.

Vidra, a szláv: *vydra*, magyarul *vidra*; görögül ὄδρζ. Igen sok hasonló helynévre akadunk.

Ponorel, szl. *ponor*, locus ubi fluvius sub terram absconditur. Sok hasonnevű helység van.

Neagra, a román *negru*-(niger), fekete.

Secătura, r. *sec*, latin: *siccus*, száraz.

Albac, a román, *alb*, fehér.

Scărişoara, a román *scară*, lajtorja.

Cărpiniş (Kerpenyes), a román *carpă*, *carpinis*, olaszul: *carpino*, gyertyánfa; *cărpiniş* gyertyános.

Bucium, hihetőleg a bâlciu, vásárt jelent a moldovai részen is, búcsú.

Certejea (Csertés) tisztán ez mutat magyar formát.

A havasrészek, vizek nevei szláv, vagy román származásúak u. m. Cucurbeta, Găina, Vlădeasa, Ruginoasa, Calineasa, Vêrvu-Vêrvului, Căpățina, Părăul, Spurcat, Izvorul-Cepelor, Fundul, Părăul-Galbin stb.

Figyelemre méltó körülménynek tartom, hogy míg Erdély románsága szarvasmarháinak magyar nevet ad, u. m. Bodor, Csákó, Virág, Rozsika, Sugár, Csendes, Jámbor stb., addig a móczoknál ez a hatás nem mutatkozik. A tehén és ökör nevek a móczoknál román jelentésűek, mint Păună, Murgă, Proastă, Mândrută, Virae, Albuță, Șireancă, Florică, Boiană; Duman, Bocșan, Bălan, Pădurean, Codalbul, Leneșul stb. stb.

A helynevek tanúsága szerint kétségtelen, hogy a román elem azon havasok között első lakónak jelentkezik; ő alapította a községeket, ő nevezte el a határokat, havasrészeket és vizeket; s egyáltalában zárkózottabb életet folytatván a térségek románságánál, annyi külbefolyásnak kitéve nem volt; sem szokásaiban, sem nyelvében nem volt annyira alterálva, mint az. A helynevek között láthatólag magyar jelentésűekre alig akadhatunk.

Ha ezen havasok között nagyobb, jelentékenyebb székelytelepek léteztek volna, s ha ezek alapították volna a havasi községeket és egyáltalában, a havasi fa- és bányaipar részben vagy egészben az ő kezükben lettek volna letéve, akkor a havasi román nép nyelvében, szokásaiban, helyelnevezéseiben különleges székely nyomokra akadnánk.

A helyneveket illetőleg a román nép, a hogy kapja, úgy tartja meg. A magyar és egyáltalában az idegen helyneveket, átídomítja a maga hangtani szabályai szerint, de megtartja. Erdély helységnévtárát kezünkbe véve kimutatható, hogy a román lakosság csak a legritkább esetben változtatott a helység nevén, a melyet elfoglalt. Erdély sok tiszta román községeinek a neve maig is magyar. A magyarok által megelőzőleg adott határ, víz, hegynevek szintén tiszteletben tartottak.

Két elemnek összeforradása egy területen nem szokott menni minden küzdelem nélkül. Különösen, ha különböző még a vallás is. Csak egy példát hozok fel. *Boicza* Hunyadmegyében egy kis

bányahely, német telepítvény; a lakosság bányász, vallása római katolikus. A román és a német nyelvnek ezen összeütközéséből, egy furesa nyelv keletkezett, ime minő: *Schau Mari! ob dacă vine vaca von die ciurda?* Mari, nézd ha jó-e a tehén a csordából. Ugyanitt fentartotta magát a román és a német elem ezen összeütközéséből egy szokás, a melylyel sehol sem találkozunk ma a románok között. Kisasszony-napján a fiatal bányászok szép fehér kost felcziczomáznak mindenféle pántlikákkal, elől a zenészekkel házról-házra járnak és táncolni szoktak. Az utcái tömeg menet közben folyton azt kiabálja: «*Kirvai la berbece!*» Így nevezik az ünnepélyt is. A szokás onnan ered, hogy kezdetben, mikor [a német telepítvény templomépítését befejezte, annak örömeire levágott egy kost áldozatul. Azóta a telep minden évben megüli a kosünnepélyt. Az akkori *Kirchweiche*-ből lett *Kirvai la berbece*.¹⁾

A küzdelem ezen nyomaira akadunk mindenütt a románságnál, a hol tekintélyesebb magyar befolyással találkozik. A királyhágóntúli részekben különösen tapasztaljuk ezt. Ime ebből a nyelvből is egy néhány példa:

A venyit *árvizul* și ni-a dus *boroshordaiele*. (Jött az árvíz s elvitte boroshordóinkat.)

Mergem pe drum *cherestul*. Menjünk keresztül az úton.

Unde sá ne *țăluim?* Hol találkozunk?

Hai sá *bășaduim!* Jer beszéljünk.

Hai sá bem *aldămas* in *Sinuța*. Jer, igyunk áldomást szén-ütczában stb.

Ezt a hatást mutatja a görögség is a romániai nyelvben, ime egy példa:

Spune la pan *evghenestao* che a venitő *sulziaris* Trufandaki la *heretismos*.

A szláv nyelvvel való küzdelem a román nyelvet megfosztá szókincsének nagy tömegétől, s kénytelen volt felvenni idegen szókat, képzőket, a melyek a mai nyelvből kipszűthetetlenek.

Ha ezen havasok faipara a székelység kezében lett volna, a románsággal való küzdelemben az összeforrasztott új elem kétség-telenül megtartott volna nyelvében a faiparnál szükséges szerszá-

¹⁾ Tránc Teofil: Rot. la Moți si Istrieni. 79–80. l.

mokra, egyes munkákra, fogásokra vonatkozó több műkifejezést, mert hiszen a saját otthonában, saját műszavaival él; azokat elhozta volna a topánfalvi havasok közé is, és ott használatba vevén, az érintkező románság nyelvébe bizonyára át is ültette volna. Ezeket a műszavakat, szerszám elnevezéseket azonban hiában keressük a móczok nyelvében.

Úgy vélik, hogy az ide telepített székelyek a kálvinista egyház hívei voltak. Egyes utazók állítják is, hogy az albáki román templom hiujában a réz kakas, a mely egykor a templom tornyán díszelgett, most is látható. Az áttérés állítólag a mult század közepe táján történt meg. Ez az állítás minden alapot nélkülöz. Ha a betelepített székelyek kálvinisták lettek volna, akkor a telepítés semmiesetre sem történhetett meg hamarább, mint a XVI-ik század végén, vagy a XVII-ik század elején, de ez a telepítés meg nem történt, mert hiszen az 1693-ban megkezdett vallási unióban a topánfalvi vidékek lakossága nagy szerepet játszik, — valamivel később Sofronius itt lázít az unió ellen.

Ez a havasi nép mutatott legkevesebb hajlandóságot a vallási unió elfogadására. Nem feltehető, hogy a székelytelepítvények alig száz esztendő alatt akként alakuljanak át, hogy nyelvük, nemzetiségük, vallásuk megsemissüljön, az új vallásban pedig akkora bigottságot áruljanak el, miszerint készek voltak inkább fellázadni, mint a gör. katolikus vallásra áttérni. A magyarság elleni gyűlölet is épen a móczok között lobbant fel legelőször lángra. Hora és Closca innen indított 1784-ben írtó háborút a magyarság ellen. Lehetetlenségnek tartom, hogy egy magyar telepítvény száz, másfél száz esztendő alatt megfeledkezzék multjáról, tradícióiról, hogy ne érezzen rokonszenvet, a mult hagyományainál fogva, elhagyott testvérei iránt és ellenkezőleg képes legyen azok ellen pusztító hadjáratot indítani.

A havasi nép egyes szokásaiban felfedezzük a balkáni emlékeket, a melyek a románságnál mindenütt megtalálhatók. Lakodalmi, ünnepi s más alkalmi költeményei e népnek eltérést mutatnak, de lényegükben ugyanazok; a székely hatást azokban felfedezni a legnagyobb utánjárás mellett sem lehet. Találkozhatunk ugyan a népköltészetben egyes magyar szavakkal; ez azonban nem specziális székely hatás és különösen nem mondható, hogy azok csak a

havasi nép nyelvében fordúlnának elő, mert jobbára az élő népnyelv közkincesi lettek. Ilyenek: țipou (cipő), gazdă (gazda), cătană (katona), resteu (eresztő) stb. És különösen a mőczoknál divatban lévő kalákák (clacă) nem székely természetűek. Már kimutattam, hogy a *kaláka* sem székely speczialitás, a székelyek közé a románoktól ment át, a mit bizonyítani lehet azzal a körülménnyel, hogy a románságnál általánosak, a magyarság között csak ott fordulnak elő, a hol az a román elemmel érintkeznek. Különben is a székely nép szabad nép lévén, közöttük ily robotos munkák nem keletkezhettek. E kérdésben figyelemre méltó körülmény az, hogy míg Erdélyben a románságnál a kalaka¹⁾ szó alatt mindig önkéntes, ingyenes munkát értettek, addig a mőczoknál ez a szó jobbágyi robotos munkát is jelentett, a mi összevág a havaselvi értelemmel. Kétségtelen, hogy a mőczok ezt a jelentést vándorlásaik közben kapták fel és hozták ide magukkal. Ha a mőczoknál székely kölcsönvétel volna, semmi esetre sem *jelentene robotos* munkát, mert a székelyeknél ilyen jobbágyi szolgálmányokról szó sem lehetett.

Nagyjában elősoroltam eddig azokat a körülményeket, jelenségeket, adatokat, a melyek a mőczok székelységét kizárják. Most fel fogok említeni egy néhány jelenséget, a mely a székely befolyást kétséget kizáró módon tanúsítja.

A mőczoknál meg van a *fiú-leányság*²⁾, úgy, a mint azt a székelyeknél tapasztaljuk. A székelyeknél a székely ember öröksége, ha fia volt, arra szállott, s a fiú leánytestvérének csak rendjéhez illő kiházásitással tartozott. Ha pedig a székelynek fia nem, csak leánya maradt, az a régi székely törvény szerint, fiúvá vált, *fiú-leánynnyá*, s atyja örökösévé lett.³⁾ A havasi népnél ezt a fiú-

¹⁾ A szláv: *tlaca*, bulgárul *tluku*; az új szláv nyelvek mindenikében előfordúl. A románban kétféle jelentése van 1) többek által nyújtott ingyenes munka valakinek a javára, többnyire a pap, tekintélyesebb emberek, vagy éppen a magukkal tehetetlenek számára. A románoknál divatban van szántani, aratni, kapálni, csépelni stb. kalákában; az asszonyok pedig fonnak, szőnek; 2) jobbágyi szolgálmány, a melyet a jobbágy a földesúrnak bizonyos időben és mértékben tenni tartozott. Az értelem a havaselvi részeken általános.

²⁾ *Frânc-Candrea*: Româniî din munții apuseni 115—116. l.

³⁾ *Szabó Károly*: A székelyek régi törvényei és szokásai. Erd. Múz.-Egylet kiadványai 1887-ki kötet 243—245. l.

leányságot szintén feltaláljuk. A havasi népnél a családnév átszáll utódról-utódra. Néha azonban a fiú elveszti családjának nevét és annak a nőnek veszi fel a nevét, akit feleségül elvett. Ha valamely családban a fiú-ág kihal, az örökség és a név átszáll a nő-ágra és az a fiú, a ki ilyen fiúsított leányt vesz el feleségül s annak házába, vagyónába költözik, saját nevét elveszti és a leány családnevét veszi fel.

Az ilyen férfiúról a nép nem azt mondja, hogy: *s'a însurat* (megházasodott), hanem, hogy *s'a mārítat* (férjhez ment). A férfiú azért veszi fel a fiúsított leány s illetőleg az após nevét, hogy az örökös neve ki ne pusztúljon. Ha az ilyen férfiú más faluból való, új lakóhelyén *idegennek, jövevénynek* (venetic) tartják; hosszan tartó jó magaviselet után juthat csak ahhoz, hogy a falu ügyeinek intézésében résztvegyen.

A havasi nép külön törvényvel ezt a szokást megerősíteni nem tudja. Nem régi törvényen alapuló kiváltság tehát ez, hanem egy importált idegen szokás, a melyről készségesen elismerem, hogy székelyhatás, miután nincs tudomásom róla, hogy a székelységen kívül valahol a románság között fennállana.

Magyarországon a fiú-örökös nélkül elhalt magyar nemesnek a koronára visszaszállandó jószágában a leányt csak a király tehetette örökössé, illetőleg nevezhette fiú-leánynyá. A Székelyföldön, hol a törvény tette a leányt fiúvá s örökössé, a király ezt a jogot nem gyakorolhatta, mert királyi jog a székely örökségben nem volt, s az nem hogy magszakadás, de még hűtlenség esetén sem szállhatott a koronára.¹⁾

Egyáltalában ki nem mutatható, hogy ez a törvénybeli örökösödési jog valahol a románság között léteznék, annál kevésbé a móczok között, a kik nem is a saját, hanem a kincstár földein laktak. A szokás tehát kétségtelenül idegen hatás.

Van egy hely Alsó-Vidrán, egy néhány házból álló külön kis telep, úgy hívják: *la nemnisi*, a mi kétségtelenül arra vall, hogy e telep lakói egykor nemesek voltak; lehet, hogy épen székely telepek. És ilyen kisebb székely csoportok itt ott szétszórva a havasban létezhetnek is. Erre mutat a sok magyar vezetéknev a móczok között. Egy topánfalvi sorozás alkalmával feljegyeztem egy csomó

¹⁾ Szabó K. idézett munkájában, 245. l.

ilyen magyar nevet: Radák, Aranyosi, Enyedi, Bercesényi, Dávid, Molnár, Pap, Zsoldos, Vas, Gombos, Mikes, Hentes, Boncza, Szóts, Sánta, Péterlaki, Bogáti, Kis, Okos stb. A Frânc-Candrea ¹⁾ névgyűjteményéből felsorolom a következőket: András, Basa, Bankás, Bálós, Barna, Bibarcz, Belle, Buda, Balla, Bajko, Belei, Bogyó, Bóka, Barla, Csorba, Kondor, Kabós, Katona, Domsa, Darabant, Farkas, Fodor, Gara, Gáldi, Gyurka, Gyulai, Gróf, Gábor, Gombos, Haragos, Zsoldos, Gyula, Lázár, László, Miksa, Makra, Mara, Méra, Mandula, Páska, Petko, Palkó, Rigó, Szóts, Suba, Sipos, Tatár, Törös, Tisza (Tisău), Villa, Vinczellér, Verzár (örmény név). E családnevek között kétségtelen sok a székely.

Ámbár már kimutattam, hogy nem minden magyaros névnel beszélhetünk eloláhosodott magyarságról, mégis el kell ismerni, hogy a fenforgó esetben több speciális székely névvel találkozunk, a mely csakis a székelység közvetlen érintkezése, a románságba való beolvadása útján kerülhetett a mőczok közé. Ilyen nevek: Barna, Bajkó, Belle, Bibarcz, Balla, Kabos, Gyulai, Darabont, Sánta, Páska, Tatár, Sipos, Mikés, Miksa stb. Alaposabb tanulmány útján még több székelynév-átvételt lehetne kimutatni. Ez a körülmény arra vall, hogy a Székelyföldről különböző időben egyes székely családok igenis betelepítették a havasok közé, a melyek csekély voltuknál fogva semmiféle ellenállást nem tudtak kifejteni, az idők folyamán feltétlenül megadták magukat, nem tartván meg régi hagyományaikból semmit, csak éppen a nevet. Ez az átalakulási folyamat igen egyszerű és természetes. Ismerek több családot, a melyben az apa még töri a nyelvet, de már a gyermek egészen elveszett a magyarságra nézve. Vallásilag, nyelvileg egészen beolvadt. A románság közé betelepülő székely család a román nyelvet csakhamar megtanulja; a saját nyelvétől egy időn túl elszokik; gyermekét, mert közelben magyar templomot nem talál, a román papnál keresztelteti meg, a gyermek ezáltal születésétől fogva egészen román lesz. Ezelőtt 14—15 évvel, mint tanfelügyelő, Offenbányán iskolákat látogatván, feltűnt nekem, hogy a magyar gyermekek a magyar nyelvet idegenszerűen beszélnek, mint mikor a román gyermek kezd magyarul beszélni. Az offenbányai magyarság bár ma-

¹⁾ I. m. 116—120. l.

gyar templommal és iskolával bírt s bár nagyobb csoportot alkotott, az eloláhosodás útján volt, mert a bányaipar pangott, a magyar elem teljesen magára lévén hagyatva, állandóan románul beszélt. Ha a bányaipar fel nem lendült volna, s ha az állam az oktatásról külön is nem gondoskodik, az ottani magyarság egy pár évtized alatt teljesen beolvadt volna, nem tartván meg régi hagyományaitól a *neven* kívül semmit.

A román elem nem csak a magyarral, hanem a német elemmel is így csinál. A havasi családnevek között van egy csomó német is, a mely kétségtelenül az eloláhosodás útján jutott a románok közé. A székely népről való olyszerű gondoskodás, mint a milyent tapasztalunk, hogy a székelyeket, mint munkásokat, kisebb csoportokban beékelik a románság lakta havasok közé, vagy a Mezősége, a székelységnek valóságos elpusztítását jelenti. Ily esetekben az eloláhosodás igen gyors tempóban megy végbe. Ily úton a székelységet ötven esztendő alatt meg lehet semmisíteni.

Az is tény, hogy a székely és mócz ház több tekintetben hasonlít egymáshoz. A székelyes kapu a móczoknál is megtalálható éppen úgy, mint a szénás ól; de a mócz ruházatában is van találkozás, az ingét nem kívül, hanem a nadrágba szorítva viseli; a pruszli szintén székelyes.

Ebből az összetalálkozásból azonban azt következtetni, hogy a móczok eloláhosodott székelyek volnának, igen merész dolog. A havasai között elzárt románság első sorban a faipar üzésére volt útalva. A letelepedés idején rengeteg erdőségek borították be a havasokat, tehát inkább a nagy mennyiségben előforduló faanyag feldolgozására volt útalva, mint az állattenyésztésre, mivel a rengetek erdőségek miatt a nép még annyi legelővel sem rendelkezett, mint ma. Bár az állattenyésztés mindig nagy szerepet játszott a havasban, a faipar üzése a havasi románság előtt mégis főfoglalkozás volt, a mit az állattenyésztés mellett is könnyen folytathatott.

A mócz jó ácsmunkás lévén mindig, messzebb vidékeken fordult meg, úgy is mint munkás, úgy is mint faiparzikket elárúsító. A havasi kincstári, s a bányamunkáknál szükséges építkezéseket a havasi famunkások teljesítették. A havasi munkás tehát szélesebb látkörrel bírt; a formák iránti érzéke fejlettebb. A mi jót látott, azt a maga körében érvényesítette is. Járása- kelése közben könnyen

akadhatott a székely kapu alakjaira, vagy megteremthette azt a saját invencziójából is. Az ingviselet azon alakjában nem csak a székelyeknél fordul elő, hanem a szászoknál is, sőt a románoknál is több helyen; Kis-Oláhorszáiban különösen éppen úgy viseli a románság az inget, mint a mőcz. Ezt a viseletet, ha Macedoniából nem hozta magával, útközben is felszedhette valahol.

Az a körülmény, hogy az építkezés nem csak a mőczoknál, hanem a többi havasi lakosságnál is azonos, kizárja a székely közvetlen hatást. Ha ez közvetlen székely hatás volna, akkor az épp oly nagy mértékben mutatkoznék a mőczok nyelvében, szokásaiban, helység és határelnevezéseiben is. A székelység egyoldalúlag csak építkezés dolgában nem lehetett akkora hatással az egész havásra. Az eddig előadottak szerint, mindent egybevéve, arra az eredményre jutunk, hogy a topánfalvi havasok mőcznépe nem székely eredetű, hogy a mőczok tehát nem székelyek. A mőczoknál azonban igenis akadunk székely hatásra s ez leginkább a leányfiúsítás szokásában nyilvánul. Ez a szokás, valamint az a körülmény, hogy a mőcz családnevek között székely családnevek is fordulnak elő, arra vall, hogy a topánfalvi havasokban a régibb időkben rendre-rendre kisebb mérvű telepítések történtek, a melyek azonban csakhamar eloláhosodtak. Az így beolvasztottak csak éppen nevüket tartották meg s örökségek alkalmával azt a szokást, a mely rájuk nézve igen fontos és életbevágó volt, s a mely a havasi románság előtt is igen czélszerűnek bizonyult.

MOLDOVÁN GERGELY.